

Jongere bouwkunst en stedebouw 1800-1945

Monumenten
Inventaris
Project (Mn

COLOFON

Uitgave

Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Koningskade 1
2596 AA 's-Gravenhage
telefoon 070 - 3116611

Samenstellers

M. van Ingen
drs S.R. Jonkergouw
drs A.F.J. Niemeijer
drs L.A. Nizet
ir Th.A.J. Schiere
drs E.B. de Snoo - van de Garde
ing. M. Spooren
drs B.L. Sprinkhuizen
ir M. Verwey

Begeleidingscommissie

L.J. van den Boogert
D. Brouwer de Koning
drs R. Daalder
drs Th.M. Elsing
W. de Jong
ir J.G. Wegner

Vormgeving

Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk

Facilitaire Dienst, Bureau Reproductie

's-Gravenhage, november 1991

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

INVENTARISATIE

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

april 1990
B.L. Sprinkhuizen

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING

2. FYSISCH GESTELDHEID

3. GRONDGEBRUIK EN LANDSCHAPSSTRUCTUUR

- 3.1. Agrarisch grondgebruik
- 3.2. Niet-agrarisch grondgebruik
- 3.3. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR

5. NEDERZETTINGEN

- 5.1. Algemeen
- 5.2. Rijnsaterwoude
- 5.3. Verspreide bebouwing

LITERATUURLIJST

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

1. INLEIDING

De gemeente Rijnsaterwoude ligt in het noordoosten van de provincie Zuid-Holland in de Rijn- en Gouwestreek (het plassen gebied). Het grondgebied grenst (N-O-Z-W) aan de gemeenten Leimuiden, Ter Aar, Woubrugge en Alkemade.

Op 1 januari 1988 bedroeg het aantal inwoners 1.312 bij een oppervlakte van 930 ha. Hiermee kwam de bevolkingsdichtheid op 221 inwoners/km² landoppervlak.

Buiten het dorp Rijnsaterwoude zelf bevinden zich geen andere kernen in de gemeente.

De grenzen van de gemeente zijn historisch-juridisch van aard, aangezien Rijnsaterwoude een oude ambachtsheerlijkheid was.

2. FYSISCH GESTELDHEID

De bodem in de gemeente Rijnsaterwoude bestaat voor het grootste gedeelte uit oude zeekleigronden, waarvan een klein deel, in de Rijnsaterwoudsche polder, bedekt is met een laag kattenklei (slechte grond).

Het gebied behoort tot het voor deze streek typische droogmakerijen- landschap. Het huidige bodemoppervlak is te voorschijn gekomen na het droogmaken van de plassen, die waren ontstaan door het uitvenen van de bodem. Hierbij kwam de oude zeeklei aan de oppervlakte, met op verschillende plaatsen een laagje restveen of bagger erop. Het oorspronkelijke veenoppervlak wordt alleen nog aangetroffen op de strook bovenland, waar het dorp op gelegen is.

Met het vervenen ontstonden er aanzienlijke reliëfverschillen in de gemeente. De strook bovenland ligt op zo'n 0,5 m -NAP. Het veenland lag hier van oorsprong hoger maar is, na de ontwatering in verband met de ontginning van deze streek, door inklinking van de bodem vrij sterk gedaald. De uitgeveende polders liggen aanmerkelijk dieper, op gemiddeld 4,5 m -NAP. Dit zijn de Rijnsaterwoudsche polder, de Kleine Heilige Geest polder en de Wassenaarsche polder.

De afwatering van de polders vindt vandaag de dag geheel kunstmatig plaats en valt onder het beheer van het Hoogheemraadschap Rijnland, op wiens boezemwateren de sloten en tochten hun water lozen via de Drecht en het Braassemermeer.

De molens waarmee de bemaling van de droogmakerijen vroeger plaatsvond, zijn vervangen door een aantal elektrische gemalen. De enige windmolen die er nog staat is de Geestmolen. Deze 19e eeuwse grondzeiler bevindt zich aan de noordzijde van het Braassemermeer, in de Groote Heilige Geestpolder. De polder zelf ligt voor slechts een klein gedeelte binnen het grondgebied van de gemeente Rijnsaterwoude.

3. GRONDGEBRUIK EN LANDSCHAPSSTRUCTUUR

3.1. Agrarisch grondgebruik

Het gebied van Rijnsaterwoude maakte van oorsprong deel uit van uitgestrekte veenmoerassen, doorsneden door een aantal rivieren en stroompjes. Vanuit kleine veenstromen heeft men het gebied ontgonnen en in cultuur gebracht. In en rond Rijnsaterwoude gebeurde dit omstreeks het jaar 1000. Aan de ontginningsbasis werden boerderijen geplaatst, wat heeft geleid tot het ontstaan van de eerste dorpen.

Vanuit die nederzettingen werd de verdere ontginning ter hand genomen. Dit vond plaats in de vorm van een zogenaamde "cope"-verkaveling. Hierbij hadden de naast elkaar gelegen kavels in beginsel een vaste lengte- en breedtemaat.

In het gebied van Rijnsaterwoude werd, evenals in Leimuiden, aanvankelijk akkerbouw bedreven, na de eerste ontginningen. In verband met de wateroverlast als gevolg van het inklinken van de bodem, ging men echter noodgedwongen over op de weidebouw.

In de 13e eeuw werd reeds begonnen met de winning van turf, nodig als brandstof voor de nijverheid en de verwarming. Door de massale turfwinning in de 16e en 17e eeuw werd de meeste cultuurgrond afgegraven. Hierdoor ontstonden er grote veenplassen. Na droogmaking van de uitgeveende polders werd er weer zowel veeteelt als akkerbouw bedreven, waarbij het weiland duidelijk de overhand had. Twee kleine polders waren pas laat weer voor agrarisch gebruik beschikbaar. De Rijnsaterwoudsche polder in 1834 en de Kleine Heilige Geestpolder in 1858. De laatste polder vertoonde rond 1850 nog een petgaten- en legakker-structuur, overblijfselen van het verveningsproces.

Kunstmatige polderbemaling werd vanaf de 16e eeuw ingesteld. Dit werd noodzakelijk omdat de natuurlijke afwatering staakte, door het inklinken van het veen. Vanaf dit moment werd de bemaling met molens op grote schaal toegepast. De grote plassen, die door het uitvenen in de 17e eeuw waren ontstaan, werden vanaf dezelfde tijd drooggemaakt. De Wassenaarsche polder, die bijna het gehele oppervlak van de gemeente beslaat, werd reeds in 1666 drooggelegd en is hiermee de oudste droogmakerij in dit gebied.

Het grondgebruik van voor de vervening werd in de droogmakerij weer opgepakt, waarbij de bodem meer geschikt bleek voor weidebouw. In de verveningstijd leefde men vanzelfsprekend van de turfwinning en werd er waarschijnlijk ook enige visserij bedreven.

Na de droogmaking ontstond er een rationele strokenverkaveling in de polders. Rond 1850 trof men hier grotendeels weilanden aan. Ook in de twee kleine 19e eeuwse droogmakerijen vond er slechts weidebouw plaats. Het agrarische grondgebruik is sindsdien niet echt veranderd in de gemeente. Voor 1940 moet echter de opkomst van de recreatie langzamerhand merkbaar zijn geworden.

Na 1940 vonden geen ingrijpende wijzigingen plaats in het agrarisch grondgebruik in de gemeente. In 1965 was 92% in gebruik als grasland, 6% als akkerland en 2% als tuingrond. De recreatie en het woonforensisme zijn de laatste decennia steeds belangrijker geworden.

3.2. Niet-agrarisch grondgebruik

Het veen was een belangrijke "delfstof" in de loop van de eeuwen. Het afgraven ervan is van grote invloed geweest op de ontwikkeling van het grondgebruik in Rijsaterwoude. Het totale oppervlak van de gemeente - behalve het dorpslint en het Braassemermeer - bestaat uit afgegraven en vervolgens drooggemaakte gronden. De lintbebouwing ligt op een smalle strook bovenland, die bij vervening werd uitgespaard. Dit heeft natuurlijk gevolgen gehad voor de ruimtelijke ontwikkeling van de kern.

Het Braassemermeer is een natuurlijk meer. De oeverlanden langs de zuidzijde vormen een natuurgebied, bestaande uit moeras- en broekbosvegetatie. Het meer zelf is van belang als watervogelgebied, en voor de recreatie (hfdst. 4).

Het eiland "Grote Hem" is ingericht als ligweide en voorzien van een aanlegplaats.

3.3. Visuele karakteristiek

Het gebied van Rijsaterwoude is een typisch droogmakerijenlandschap, dat door vervening is ontstaan. De diepe polders worden van elkaar gescheiden door relatief hoge dijken van ongeveer 4 meter. De dijken en het restant bovenland, met daarop het veenontginningsdorp en de beplanting, begrenzen de open ruimten.

De polders hebben over het algemeen een open karakter, bestaande uit vlak grasland, met in de Wassenaarsche polder plaatselijk enkele clusters bouwland. De oriëntatiepunten in het vlakke land zijn de kerk van Rijsaterwoude en de Heilige Geestmolen.

4. INFRASTRUCTUUR

De wegen in de gemeente zijn van niet meer dan lokale tot regionale betekenis.

De huidige Herenweg is de oorspronkelijke ontginningsbasis waarlangs de bebouwing zich concentreerde, hetgeen tot een langgerekt streekdorp leidde. Rijsaterwoude en Leimuiden lagen aan de belangrijkste wegverbinding van Gouda en Alphen naar Amsterdam via deze Herenweg. De huidige hoofdverkeersweg is de provinciale weg (secundaire weg nr. 7), die in noord-zuidelijke richting parallel aan de oostkant van de Herenweg door de polder loopt. Deze weg, die pas na 1945 werd aangelegd, heeft zowel een functie voor het doorgaande verkeer van Alphen naar de Haarlemmermeer, als een functie voor ontsluiting van de streek.

De Kerkweg, die Rijsaterwoude met de provinciale weg verbindt, is van lokale betekenis. Langs zij de Overbuurtsche weg, waar de Kerkweg vroeger op uit kwam, werd de provinciale weg gebouwd. Hierlangs heeft zich geen bebouwing ontwikkeld. Deze beide wegen waren, samen met de Herenweg, de belangrijkste wegen in de gemeente in de 19e eeuw. Belangrijke infrastructurele veranderingen deden zich niet voor. In 1923 kreeg Rijsaterwoude door een busdienst een reguliere verbinding met Leiden.

De Leidse Vaart vormt de zuidgrens van de gemeente. Het water werd in 1365 gegraven, onder andere ter verbetering van de ontwatering in het gebied. De vaart loopt van het Braassemermeer in oost-westrichting naar het Aarkanaal en speelt geen rol voor het doorgaande scheepvaartverkeer.

Het Braassemermeer is een onderdeel van een van de scheepvaartroutes voor de beroepsvaart tussen Amsterdam en Rotterdam, namelijk de Schinkel-Gouwevaart. De route loopt via de Gouwe, de Oude Rijn en de Heimanswetering over het Braassemermeer naar de Oude Wetering en de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder om vervolgens zijn weg naar het noorden te vervolgen. Daarnaast heeft het meer een belangrijke recreatieve functie. Het is een watersportgebied van regionale betekenis met het accent op de gemotoriseerde pleziervaart en de oeverrecreatie.

Langs de oostzijde van de Herenweg loopt het Binnenwater van Rijsaterwoude, dat van oudsher door een schutsluis van de Leidse Vaart was gescheiden. Dit binnenwater verzorgde van oorsprong de afwatering van de bebouwde kom via de Oost- en de Westban, die nog altijd om de kom van het dorp heen lopen.

De noord-zuid vaarroute liep in de 12e eeuw al over het Braassemermeer. Het meer, dat reeds voor de tijd van de ontginningen bestond, werd door erosie van de veenoevers en omdat er voor 1600 geen dijken rondom het meer aanwezig waren, steeds groter. Gedeelten aan de westzijde van de oude dorpsbebouwing van Rijsaterwoude zouden hierdoor grotendeels zijn weggespoeld. De eilandjes in het zuiden van het meer zijn de restanten van de Hemdijk, die rond 1640 doorbrak. Na bedijking werd het water van het meer bedwongen.

Over het algemeen hebben de dijken en kaden gedurende de periode 1850-1940 hun waterkerende functie behouden. De hoge dijken rondom de polders zijn deels tevens als weg in gebruik, zoals de veendijk waarover de Herenweg loopt. Het patroon van de dijken staat in duidelijke relatie tot dat van de polders, wateren en wegen. De verkaveling is nauwelijks veranderd.

In de 20e eeuw werd de recreatie steeds belangrijker. Rond 1945 bevinden zich dan ook verschillende botenverhuurbedrijfjes, een jachthaven, een kampeerplaats, een bootbouwerij en een kanostation in Rijnsaterwoude met de bijbehorende eet-, drink- en verblijfsmogelijkheden. Aan de noordzijde van het meer liggen er in deze tijd al wat zomerhuisjes.

In 1922 werd Rijnsaterwoude aangesloten op de elektriciteitsvoorziening van de Leidse elektrische centrale. De gemeente werd van water voorzien door het distributiebedrijf "De Drie Gemeenten", gesticht in 1931 en gevestigd te Roelofarendsveen.

Dit bedrijf betrok haar water van de Gemeentewaterleiding Boskoop. Hiermee kreeg Rijnsaterwoude een centrale drinkwatervoorziening met een aansluitingspercentage van ruim 90% in 1947.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente bestaat uit slechts één kern, het dorp Rijnsaterwoude. Het is een dorp van het wegtype (unilineaire structuur, tweezijdige half open bebouwing), gelegen op een noord-zuid lopende strook bovenland (niet afgegraven veengrond). Langs de Herenweg is karakteristieke lintbebouwing ontstaan. Ter hoogte van het kruispunt met de Kerkweg heeft zich een bescheiden dorpskom ontwikkeld.

Verspreide bebouwing bevindt zich aan de noordzijde van de Leidse Vaart, langs de zuidgrens van de gemeente.

De bevolkingsgroei in de gemeente is als volgt weer te geven:

jaar	aantal inwoners	jaar	aantal inwoners
1822	519	1914	636
1840	561	1955	809
1880	587	1970	1.034
1900	603	1990	1.296

5.2. Rijnsaterwoude

Samen met Leimuiden behoort Rijnsaterwoude tot één van de oudste ambachten in het plassengebied. Als Rinsaterwalt wordt het reeds vermeld in een oorkonde uit 1063. In die tijd bevond zich hier een kapel als dochterstichting van de kerk in Oegstgeest.

Het ontstaan van de dorpen in deze buurt was een direct gevolg van de veenontginning van dit gebied. De bebouwing concentreerde zich langs de ontginningsbasis, de tegenwoordige Herenweg, wat tot het langgerekte streekdorp heeft geleid. Vanuit de ontstane nederzettingen langs de ontginningsbasis, Rijnsaterwoude, Leimuiden en Esselijkerwoude (Woubrugge), werd de verdere ontginning ter hand genomen. Na de afdamming van het Spaarne in de 13e eeuw werd dit mogelijk in het moerasgebied ten westen van deze dorpen.

In 1280 werd een deel van Rijnsaterwoude overspoeld door de "Mere van Rinsaterwald", het huidige Braassemermeer. Als compensatie voor deze overstromingsramp werd de gemeente in oostelijke richting vergroot.

Tot op de dag van vandaag is de landbouw een belangrijke rol blijven spelen in de gemeente. Hiernaast is de opkomst en ondergang van de vervening van grote invloed geweest op de ontwikkeling van de gemeente. De massale turfwinning vanaf 1500, het verdwijnen hierdoor van de cultuurgrond met tegelijkertijd het ontstaan van grote plassen en het weer droogmaken van de polders, hebben hiertoe bijgedragen. Rijnsaterwoude ligt nog steeds op de strook bovenland, die tijdens het vervenen gespaard is gebleven, omdat de dorpsbebouwing daarop gelegen was. Later zijn de recreatieve aanspraken steeds belangrijker geworden. Met de toenemende suburbanisatie, de modernisering van het verkeer en de verbeterde infrastructuur, is het beeld van een agrarische plattelandsgemeente enigszins veranderd.

In de periode tussen 1850 en 1945 vond er, ondanks deze ontwikkelingen, nauwelijks een uitbreiding van de bebouwing plaats. Er is zelfs geheel geen verandering in de bebouwingsstructuur waar te nemen, als de kaarten van 1877 en 1949 met elkaar worden vergeleken. De deels tweezijdige lintbebouwing langs de Herenweg heeft zich hooguit verdicht, als gevolg van de opkomende waterrecreatie, die mensen naar het plassen gebied trok. Dit had tevens de bouw van verschillende horeca- en recreatieve voorzieningen tot gevolg, waaronder de oude jachthaven Meerzicht aan de noord-oostzijde van het Braassemermeer.

Belangrijke infrastructurele veranderingen hebben zich in deze tijd niet voorgedaan. Wel werd Rijnsaterwoude in 1923 deels uit haar isolement verlost door een busdienst via Leimuiden naar Leiden.

De bevolkingsgroei in Rijnsaterwoude verliep tot de laatste decennia zeer langzaam. De bouw van een nieuwe woonwijk in de Rijnsaterwoudsche polder vond pas na 1960 plaats. Vanaf de jaren zestig heeft de groei, als gevolg van deze woningbouw, in een wat hoger tempo doorgezet. Wat betreft het inwonertal was Rijnsaterwoude anno 1990 verreweg de kleinste gemeente in de provincie Zuid-Holland.

5.3. Verspreide bebouwing

Langs de noordkant van de Leidse Vaart bevindt zich een cluster verspreide bebouwing. Op deze plaats lagen in de 19e eeuw verschillende boerderijen.

De "Geestmolen" aan de noordoever van het Braassemermeer is de enige overgebleven molen in het gebied. Het is een grondzeiler gebouwd in 1933, die oorspronkelijk in gebruik was als poldermolen.

In het dorp staat de in 1911 te Hazerswoude gebouwde wipstellingmolen, de "Dekkermolen". Wegens plaatsgebrek in Hazerswoude is de molen in 1975 verplaatst naar Rijnsaterwoude. De molen staat hier boven op de werkplaats van een molenmakersbedrijf en is als houtzaagmolen zo nu en dan nog in bedrijf.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Algemeen/provinciaal:

- Aa, A.J. van der (1839-1851)
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 13 delen + suppl. Gorinchem.
- Atlas van historische vestingwerken in Nederland (1970)
Deel IV, de provincieën Zuidholland en Zeeland. Eerste aflevering: Zuidholland. Z.p..
- Beekman, A.A. (1948)
De wateren van Nederland. Aardrijkskundig en geschiedkundig beschreven. 's-Gravenhage.
- Een beeld van het zuid-hollandse landschap (1981-1988)
Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland. 6 delen. Z.p..
- Beschrijving van de provincie Zuid-Holland behorende bij de waterstaatskaart (1967). 's-Gravenhage.
- Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari C.B.S.. 's-Gravenhage, 1950-heden.
- De bodem van Nederland (1965)
Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Samengesteld door de Stichting voor Bodemkartering. Wageningen.
- Buisman, J. (red.) (1978)
Zuid-Holland vanuit de lucht. Baarn.
- Craandijk, J. (1888)
Wandelingen door Nederland. Met platen naar de lithografiën van P.A. Schipperus en wandelkaartjes. Haarlem.
- Dijksterhuis, R. (1984)
Spoorwegtracering en stedenbouw in Nederland; Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw: 1840-1940. Proefschrift, TH Delft.
- Don, P. (red.) (1985)
Kunstreisboek Zuid-Holland. 8e dr., Weesp.
- Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938 (1938)
Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Centrale Commissie voor Drinkwatervoorziening en van het rijksbureau voor Drinkwatervoorziening. Den Haag.

- Fruin, R. (red.) (1866)
Informatie up den staet faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltale gedaan in den jaere MDXIV. Leiden.
- Fruin, R. (red.) (1976)
Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltalen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant gedaan in den jaere MCCCCXCIII. Leiden.
- Gedenkboek Twee eeuwen Waterstaatswerken (z.j.). Z.p..
- Honderd jaar Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland (1976)
Enige opstellen over de geschiedenis. 's-Gravenhage.
- Kley, J. van der (red.) (1967)
Vaarwegen in Nederland. Een beschrijving van de Nederlandse binnenvaartwegen. Assen/Amsterdam/Rotterdam/Brussel.
- Kroon, A.W. (1862)
Tegenwoordige staat van Zuid-Holland. Beschrijving en afbeelding der steden, dorpen, heerlijkheden en verdere wetenswaardige plaatsen in die provincie. Amsterdam.
- Lijst van Nederlandse gemeenten sinds 1830, waarvan de grens is gewijzigd, waarvan de naam is veranderd, die zijn opgeheven, nieuw gevormd of ingepolderd (1968). Z.p..
- De molens van Zuid-Holland (1980). Den Haag.
- Mulder, G.J.A. (red.) (1949-1959)
Handboek der geografie van Nederland. 6 delen. Zwolle.
- De ontwikkeling onzer electriciteitsvoorziening 1880-1938 (1948).
Uitgegeven naar aanleiding van het 25-jarig bestaan der Vereeniging van directeuren van electriciteitsbedrijven in Nederland. 2 delen. Arnhem.
- Postma, C. (red.) (1963)
Holland in vroeger tijd; 18e-eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Noord- en Zuid-Holland. 5 delen. 's-Gravenhage.
- Register van beschermde monumenten (1989). Zeist.
- Statistisch overzicht der Waterleidingen in Nederland over de jaren 1946 en 1947 (1950). Leeuwarden.

- Steegh, A. (1985)
Monumenten Atlas van Nederland. 1100 Historische Nederzettingen in Kaart. 2e dr., Zutphen.
- Teixeira de Mattos, L.F. (1906-1961)
De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland. 16 delen. 's-Gravenhage.
- Tuinbouwatlas van Nederland [$\pm$ 1941].
Samengesteld door den Tuinbouw-voorlichtingsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij.
- Vermooten, M. en Smit, T. (1989)
Spoortocht langs oude en nieuwe N.S.-stations: Noord- en Zuid-Holland en Flevoland. Hapert.
- Vervloet, J.A.J. en Steegh, A.W.A.Th. (1989)
Bibliografie van de historische geografie. Wageningen.
- Verzameling van gegevens betreffende de electriciteitsvoorziening in de provincie Zuid-Holland (1915). 's-Gravenhage.
- Wallenburg, C. van (1966)
De bodem van Zuid-Holland. Toelichting bij blad 6 van de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Wageningen.
- Witkamp, P.H. (1877)
Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Tiel.
- Witkamp, P.H. en Sipman, M.A. (1895)
Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf. Arnhem/Nijmegen.

Regionaal/lokaal:

- Linden, H. van der (1955)
De cope. Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte. Assen.
- "Plassengebied" (1971)
Rapport van de stedenbouwkundige studiegroep "plassengebied in het hart van Holland", technische hogeschool. Delft.
- Streekplan plassengebied. Vastgesteld bij besluit van provinciale staten van Zuid-Holland d.d. 26 oktober 1973.
- Structuurplan van de gemeente Leimuiden en de gemeente Rijnsaterwoude (1971)
Deel 1: Inventarisatie. Instituut stad en landschap. Rotterdam.

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

- Topografische en Militaire Kaart; 1:25.000; 1850/64.
 - Kuyper, J.
Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.
 - Schetstekening van de wegen en voetpaden in de gemeente Rijnsaterwoude; ± 1850
1870; schaal 1:10.000.
 - Topografische en Militaire Kaart; 1:25.000; 1850/64.
 - Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 403; ± 1876/98, 1877, 1914.
 - Topografische kaart; 1:50.000; no. 31; 1941 (Truppenkarte).
 - Topografische kaart; 1:25.000; no. 31 A; 1950.
 - Topografische kaart; 1:50.000; 1981.
-

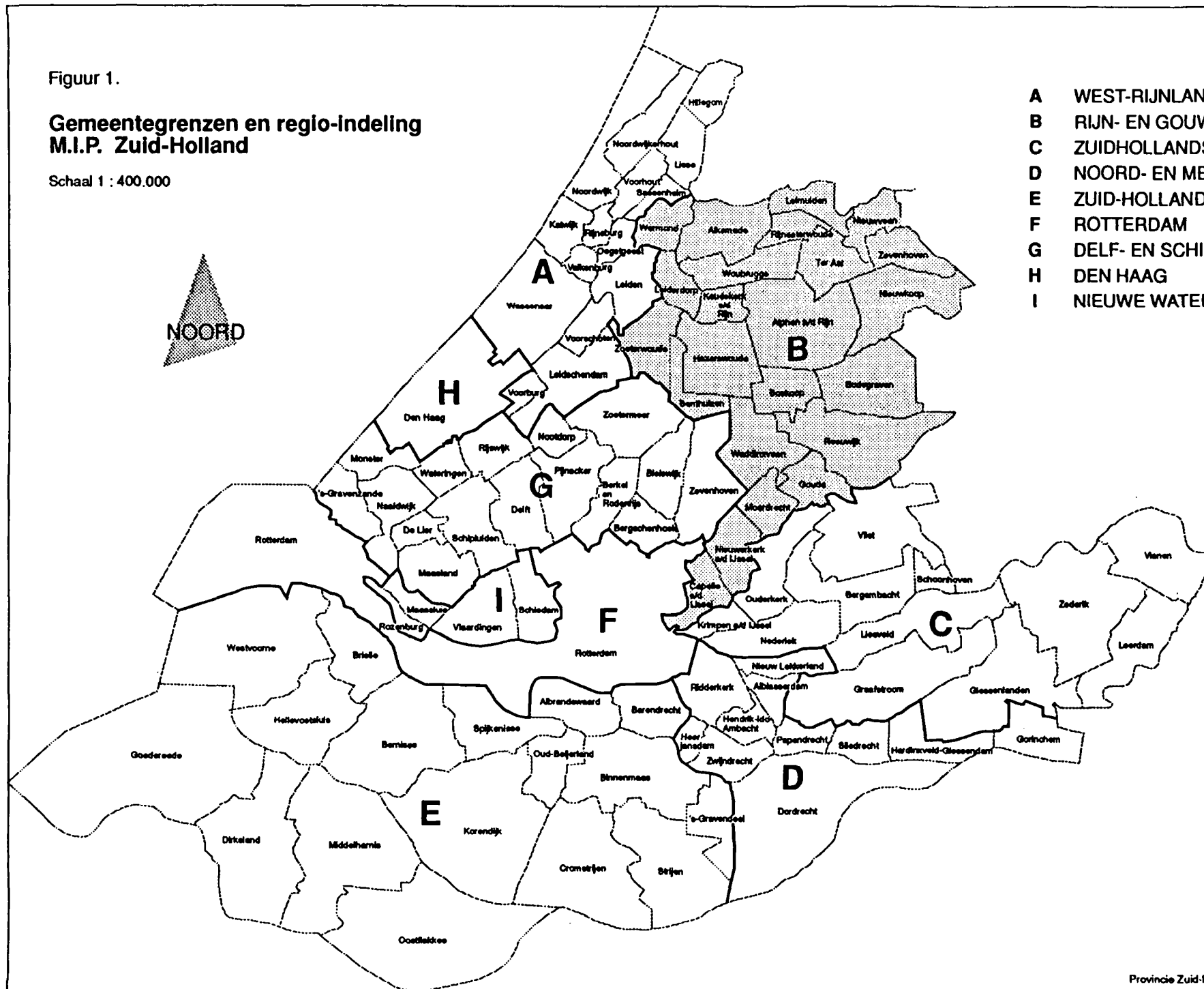
Figuur 1.

Gemeentegrenzen en regio-indeling M.I.P. Zuid-Holland

Schaal 1 : 400.000

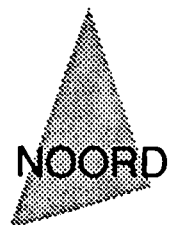
- A WEST-RIJNLAND
- B RIJN- EN GOUWESTREEK
- C ZUIDHOLLANDS WAARDENGEBIED
- D NOORD- EN MERWESTREEK
- E ZUID-HOLLAND-ZUID
- F ROTTERDAM
- G DELF- EN SCHIELAND
- H DEN HAAG
- I NIEUWE WATERWEG

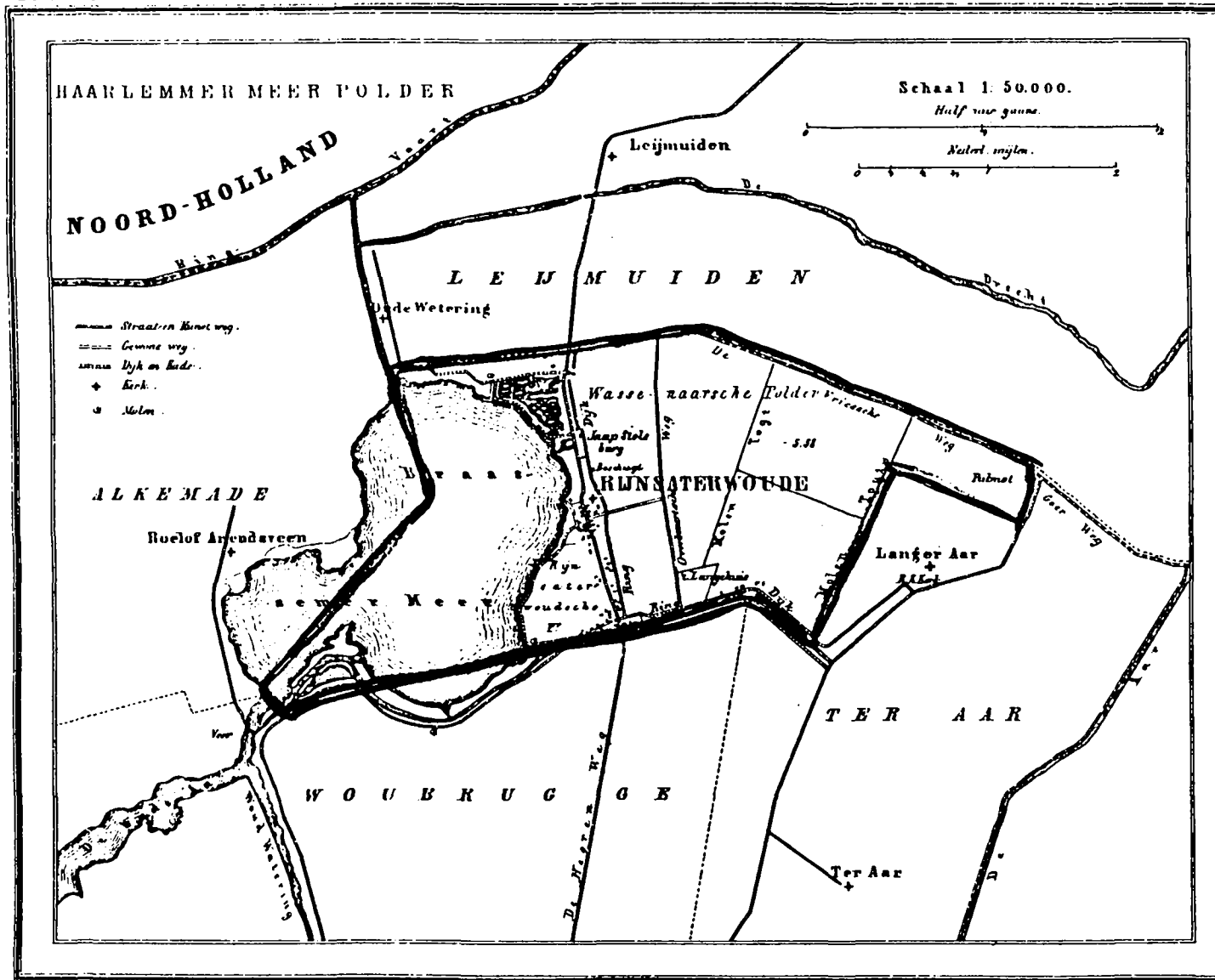

Figuur 1a.

Gemeente Rijsaterwoude

Schaal 1 : 300.000

1865

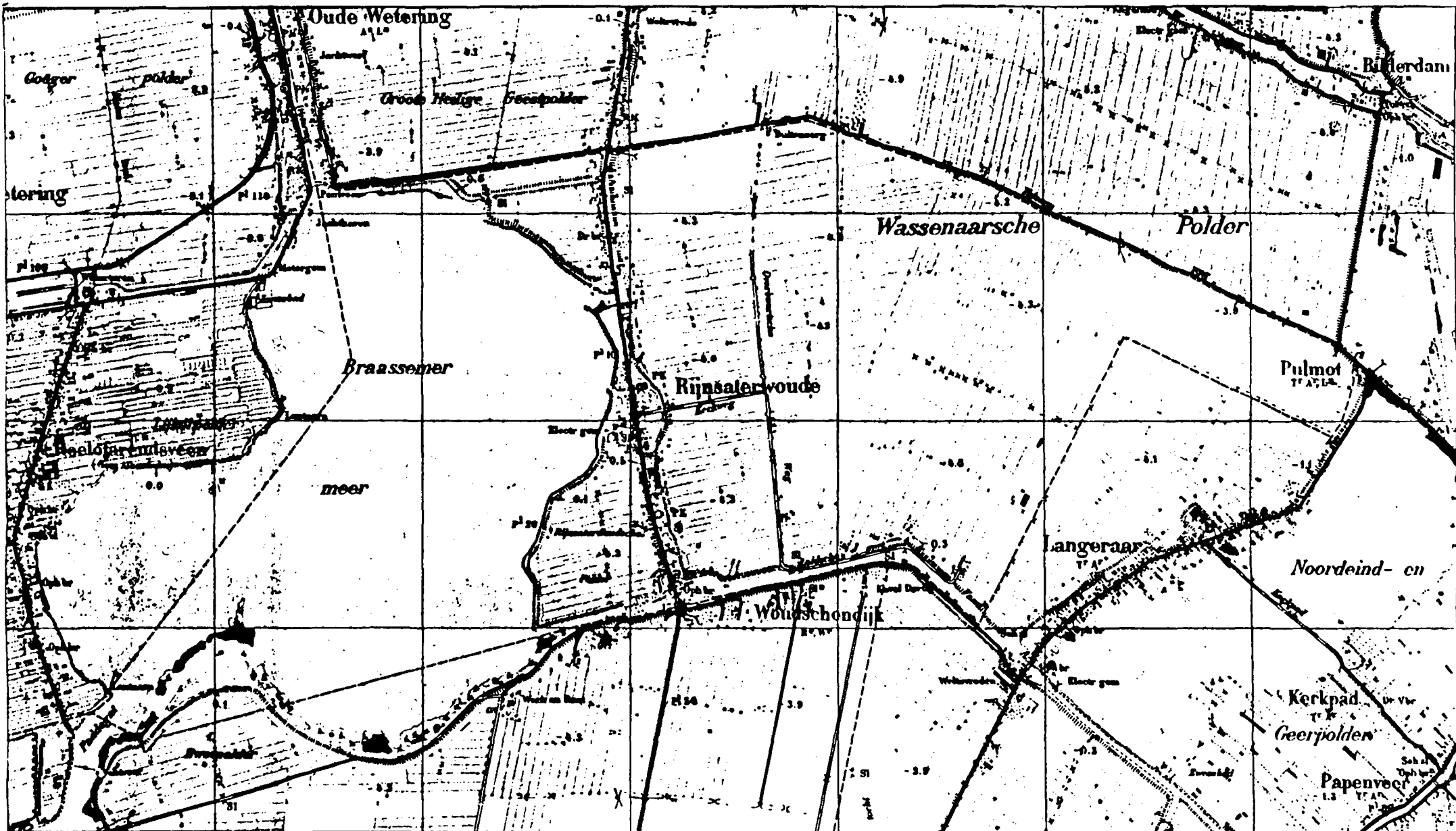
Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

925 Bruiden . 575 Inwoners.

Figuur 2. Rijnsaterwoude anno 1865. Uit de gemeente-atlas van J. Kuyper (1869).

Figuur 3a. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, bladnr. 403 (1888/1912).

Figuur 3b. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, bladnr. 31A (1937/1946).

Figuur 3c. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, bladnr. 31A (1988).

LEGENDA BIJ DE KAART VAN DE FUNCTIONEEL-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING IN HOOFDLIJNEN

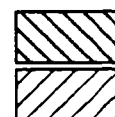
Bestaande kern ± 1850

Omvang kern ± 1945

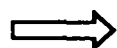

Terrein gedomineerd door
Nijverheid, Handel en Industrie:

±1850

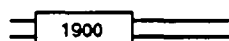
±1945

Richting van Algemeen-ruimtelijke ontwikkeling

Lineaire ontwikkeling

Weg, eventueel met jaar van opening

Spoorweg met openings- en sluitingsjaar

Lokaalspoorweg of tramweg met openings- en sluitingsjaar

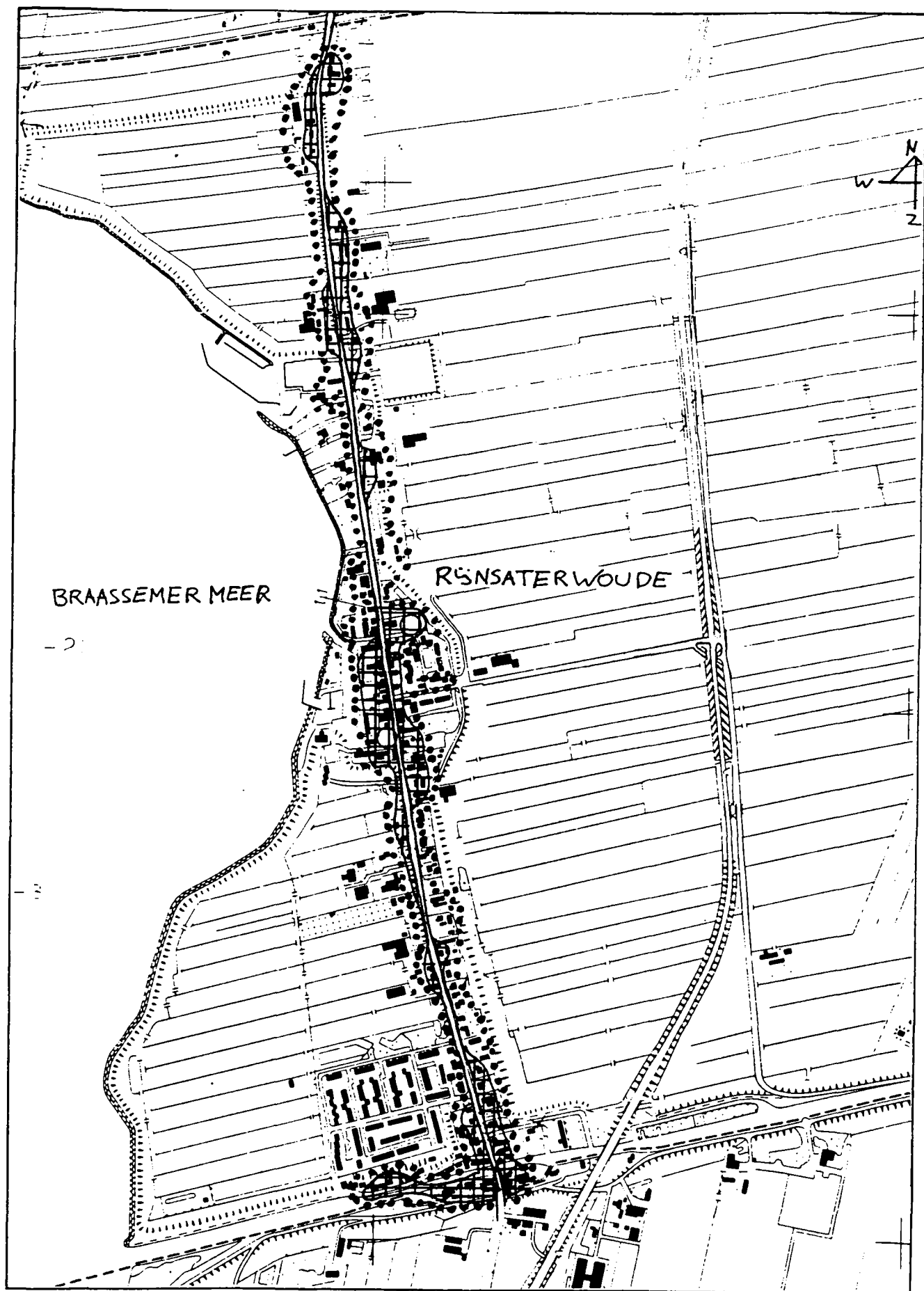
Spoor-/tramwegstation

Spoor-/tramwegstation opgeheven

Waterloop, eventueel met jaar van opening

Figuur 4.
Functioneel-ruimtelijke ontwikkeling van Rijnsaterwoude in
hoofdpijnen, periode 1850-1945 (voor verklaring zie legenda).

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

juni 1989
M. Verweij

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

Inleiding

De kern van Rijnsaterwoude bestaat voornamelijk uit een verdichting van lintbebouwing langs de Herenweg. Langs deze oude noord-zuidverbinding is de nederzetting ontstaan aan de oostelijke oever van het Braassemermeer. Dwars op de Herenweg loopt aan de noordkant de Vriezenweg en aan de zuidkant de lijn Leidsche vaart-Woudse dijk. Deze twee dwarslijnen vormen tevens begrenzings van het gemeentegebied.

Dorpsbebouwing

De lintbebouwing langs de Herenweg bestaat uit woningen met enkele winkels en kleine bedrijven zonder bijzondere kenmerken of gaafheid. De verdichting is het sterkst bij de NH kerk en de brug over de Leidsche vaart.

Bijzondere gebouwen

Nabij de middeleeuwse kerk bevindt zich het uit 1853 daterende voormalige schoolgebouw "De Torenvalk" met aangebouwde schoolmeesterswoning. Het is een langgerekt gebouw met begane grond en zolderverdieping en vormt de kop van een vrijwel aaneengesloten gevelwand. Op korte afstand staat het gemeentehuis (Herenweg 125-127) een verbouwd gebouw uit ca. 1895.

Boerderijen

Enkele monumentale boerderijen zijn te vinden aan de Herenweg, o.a. op no. 2. Deze laatste onderscheidt zich door het voornamelijk vrijstaande woonhuis uit het eind van de vorige eeuw, dat sterk doet denken aan de woningen van Groninger herenboeren. Een gave boerderij uit 1913 met een rechthoekige plattegrond staat op enige afstand aan de noordkant van de Woudse dijk. De voorgevel is voorzien van diverse versieringen.

Na-oorlogse bebouwing

Woningbouw uit de jaren '60 en '70 is gerealiseerd aan de Schoolstraat bij de NH kerk en in een uitbreidingsplan bij de Leidsche vaart ten westen van de Herenweg.

STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

Van de gemeente Rijnsaterwoude is geen stedenbouwkundige typologie gemaakt, omdat er in de periode 1800-1945 alleen verdichting en uitbreiding van de kern(en) langs reeds aanwezige structuur heeft plaatsgevonden.
